

Wstęp do prawoznawstwa

Wstęp do prawoznawstwa

redakcja naukowa
Jerzy Zajadło
Kamil Zeidler

Magdalena Glanc-Żabiłowicz
Karol Gregorczyk
Wojciech Jankowski
Jarosław Niesiołowski
Paweł Sut
Przemysław Rybiński
Tomasz Widłak
Maciej Wojciechowski
Jerzy Zajadło
Kamil Zeidler

Autorami rozdziałów są:
Magdalena Glanc-Żabiłowicz: rozdz. 4.1.
Karol Gregorczyk: rozdz. 1.1., 1.2.
Wojciech Jankowski: rozdz. 1.3., 1.4.
Jarosław Niesiołowski: rozdz. 3.1.
Paweł Sut: rozdz. 3.2.
Przemysław Rybiński: rozdz. 5.2.
Tomasz Widlak: rozdz. 4.2.
Maciej Wojciechowski: rozdz. 5.1.
Jerzy Zajadło: Wstęp, rozdz. 2.1.
Kamil Zeidler: Wstęp, rozdz. 2.2.

Recenzent
Prof. dr hab. Przemysław Kaczmarek

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kamień

Projekt okładki stron tytułowych
Maksymilian Biniakiewicz

Skład i łamanie
Maksymilian Biniakiewicz

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-619-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

WSTĘP (Jerzy Zajadło, Kamil Zeidler)	11
Wykaz aktualnych i polecanych podręczników	13
1. TWORZENIE PRAWA	15
1.1. Proces tworzenia prawa (Karol Gregorczyk)	15
1.1.1. Pojęcie tworzenia prawa	15
1.1.2. Formy tworzenia prawa (fakty prawotwórcze) ..	18
1.1.2.1. Stanowienie prawa	19
1.1.2.2. Umowy o charakterze prawotwórczym .	20
1.1.2.3. Prawo zwyczajowe	21
1.1.2.4. Precedens prawotwórczy	22
1.1.2.5. Prawo wyznaniowe	24
1.1.3. Przemiany modelu tworzenia prawa	26
1.2. System źródeł prawa w Polsce (Karol Gregorczyk)	27
1.2.1. Normatywna koncepcja źródeł prawa w Polsce .	27
1.2.2. Źródła prawa powszechnie obowiązującego ...	29
1.2.2.1. Konstytucja RP	30
1.2.2.2. Ustawa	32
1.2.2.3. Umowa międzynarodowa i źródła prawa europejskiego	34
1.2.2.4. Rozporządzenie	37
1.2.2.5. Akty prawa miejscowego	38
1.2.2.6. Źródła prawa o charakterze wewnętrznym	38
1.3. Budowa aktu normatywnego – rodzaje przepisów (Wojciech Jankowski).	39
1.3.1. Tytuł	41
1.3.2. Przepisy merytoryczne	42
1.3.2.1. Przepisy merytoryczne ogólne	43
1.3.2.2. Przepisy merytoryczne szczegółowe	45
1.3.3. Przepisy zmieniające	47
1.3.4. Przepisy epizodyczne	48

1.3.5. Przepisy przejściowe i dostosowujące	49
1.3.5.1. Przepisy przejściowe	49
1.3.5.2. Przepisy dostosowujące	50
1.3.6. Przepisy końcowe	51
1.3.6.1. Przepisy uchylające (derogacyjne)	51
1.3.6.2. Przepisy wprowadzające (o wejściu w życie aktu normatywnego)	52
1.3.6.3. Przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej aktu normatywnego	53
1.3.7. Podpis uprawnionego podmiotu i załączniki ...	53
1.4. Inne rodzaje przepisów zawartych w aktach prawodawczych (Wojciech Jankowski)	54
1.4.1. Przepisy blankietowe	54
1.4.2. Przepisy odsyłające – wewnątrz- i pozasystemowo	55
1.4.3. Definicje legalne	56
1.4.4. Przepisy ogólne (<i>lex generalis</i>) i przepisy szczególne (<i>lex specialis</i>)	59
1.4.5. Podział norm ze względu na sposób wyznaczania powinnego zachowania	60
1.4.6. Normy zasady i normy reguły	62
Zalecana literatura	63
2. OBOWIĄZYWANIE PRAWA	65
2.1. Obowiązki prawa – ujęcie filozoficznoprawne (Jerzy Zajadło)	65
2.1.1. Modele uzasadnień obowiązywania prawa	66
2.1.2. Formuła Radbrucha	69
2.2. Obowiązki prawa – ujęcie teoretycznoprawne (Kamil Zeidler)	71
2.2.1. Moc obowiązująca	71
2.2.2. Obowiązki prawa w czasie	72
2.2.3. Terytorialne obowiązki prawa	74
2.2.4. Podmiotowe obowiązki prawa	76
2.2.5. Przedmiotowe obowiązki prawa	77
2.2.6. Sprzeciw wobec obowiązującego prawa	79
2.2.7. Utrata mocy obowiązującej	80
2.2.8. Reguły kolizyjne	81
Zalecana literatura	85
3. PRZESTRZEGANIE PRAWA	87
3.1. Przestrzeganie prawa (Jarosław Niesiołowski)	87
3.1.1. Uwagi ogólne i terminologiczne	87

3.1.2. Przestrzeganie prawa od strony podmiotowej i przedmiotowej	90
3.1.3. Czynniki wpływające na przestrzeganie prawa .	92
3.1.4. Skuteczność prawa	103
3.1.5. Polityka prawa	106
3.2. Nieprzestrzeganie prawa (Paweł Sut)	111
3.2.1. Wprowadzenie	111
3.2.2. Tradycyjne, realistyczne i krytyczne ujęcia zagadnienia nieprzestrzegania prawa – konceptualizacja	114
3.2.3. Tradycyjne ujęcie zagadnienia nieprzestrzegania prawa	118
3.2.4. Realistyczne ujęcie zagadnienia nieprzestrzegania prawa	128
3.2.5. Krytyczne ujęcie zagadnienia nieprzestrzegania prawa	130
Zalecana literatura	134
4. STOSOWANIE PRAWA	137
4.1. Teoria stosowania prawa (Magdalena Glanc-Żabiełowicz)	137
4.1.1. Co to jest stosowanie prawa?	137
4.1.2. Typy stosowania prawa	140
4.1.2.1. Typ sądowy stosowania prawa	141
4.1.2.2. Typy pozasądowe stosowania prawa ...	147
4.1.2.3. Alternatywne formy stosowania prawa .	150
4.1.3. Elementy stosowania prawa	152
4.1.3.1. Przygotowanie decyzji stosowania prawa	152
4.1.3.2. Ustalenie stanu prawnego – podstawy prawnej	162
4.1.3.3. Wydanie decyzji stosowania prawa	162
4.1.4. Kontrola i egzekucja decyzji stosowania prawa .	168
4.1.4.1. Kontrola decyzji stosowania prawa	168
4.1.4.2. Egzekucja decyzji stosowania prawa ...	168
4.1.5. Swoboda decyzji stosowania prawa i luzy decyzyjne	169
4.1.6. Sylogistyczny i argumentacyjny model stosowania prawa	172
4.1.6.1. Sylogistyczny model stosowania prawa .	172
4.1.6.2. Argumentacyjny model stosowania prawa	173
4.2. Konteksty stosowania prawa (Tomasz Wiślak)	175

4.2.1. Stosowanie a przestrzeganie prawa	175	5.2.4.5. Wykładnia aksjologiczna	239
4.2.2. Stosowanie i tworzenie prawa a podział władz	177	5.2.4.6. Dyrektywy wykładni w działaniu	241
4.2.3. Precedens sądowy	180	5.2.5. Klaryfikacyjna koncepcja wykładni prawa	242
4.2.4. Ideologie stosowania prawa	185	5.2.6. Derywacyjna koncepcja wykładni prawa	246
4.2.5. Sędziowie a stosowanie prawa – aktywizm i pasywizm sędziowski	188	5.2.7. Dwie definicje wykładni	250
4.2.5.1. Aktywizm sędziowski	188	5.2.8. Mały świadek koronny – epilog	251
4.2.5.2. Pasywizm sędziowski	191	Zalecana literatura	253
4.2.6. Przyszłość stosowania prawa – trzy generacje „sądów online”	193	SPIS RYCIN	255
Zalecana literatura	197	SPIS TABEL	256
5. WYKŁADNIA PRAWA	201	WYKAZ SKRÓTÓW	257
5.1. Wykładnia prawa – ujęcie statyczne (Maciej Wojciechowski)	201		
5.1.1. Prawo jako komunikat i zróżnicowanie jego odczytywania	201		
5.1.2. Cel lektury	201		
5.1.3. Kompetencje językowe odbiorcy tekstu	203		
5.1.4. Właściwości zwrotów językowych w tekście prawnym	205		
5.1.5. <i>Claritas</i>	213		
5.1.6. Rodzaje wykładni z punktu widzenia podmiotu interpretującego	217		
5.1.6.1. Wykładnia autentyczna	217		
5.1.6.2. Wykładnia operatywna	218		
5.1.6.3. Wykładnia doktrynalna	220		
5.1.6.4. Wykładnia legalna	221		
5.1.7. Wnioskowania prawnicze	222		
5.1.7.1. Instrumentalne wynikanie norm	222		
5.1.7.2. Wnioskowania oparte na założeniu konsekwencji prawodawcy	224		
5.2. Wykładnia prawa – ujęcie dynamiczne (Przemysław Rybiński)	229		
5.2.1. Mały świadek koronny	229		
5.2.2. Pojęcie wykładni	231		
5.2.3. Przedmiot wykładni i wynik wykładni	233		
5.2.4. Dyrektywy wykładni	234		
5.2.4.1. Dyrektywy językowe	234		
5.2.4.2. Dyrektywy systemowe	236		
5.2.4.3. Dyrektywy funkcjonalne	237		
5.2.4.4. Dyrektywy historyczne	238		

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy do rąk Studentów podręcznik do przedmiotu Wstęp do prawoznawstwa, przygotowany przez pracowników Katedry Teorii i Filozofii Państwa i Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Cieszy nas to tym bardziej, że od lat nie mieliśmy własnego podręcznika do tego przedmiotu i korzystaliśmy z prac naszych Koleżanek i Kolegów z innych ośrodków akademickich. Nie znaczy to oczywiście, aby na naszym Wydziale nigdy nie było takowego; otóż pokolenia prawników rozpoczynały swe studia od lektury skryptu, a następnie podręcznika autorstwa prof. Jolanty Jabłońskiej-Boncy (*Wstęp do nauk prawnych*, wyd. 2, Ars Boni et Aequi, Poznań 1996); później korzystaliśmy z innej jeszcze propedeutyki prawa tej autorki (*Podstawy prawa dla ekonomistów*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000). Jednak zmiany stanu prawnego, a także nowe pomysły oraz ewolucja w podejściu do nauczania przedmiotu wymusiły na nas odejście od tych książek na rzecz prac corocznie niemal aktualizowanych. Natomiast nasz *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa. 100 podstawowych pojęć* (wyd. 2, red. J. Zajadło, C.H. Beck, Warszawa 2017) nie jest typowym podręcznikiem i zalecaliśmy go jako pracę jedynie uzupełniającą naukę przedmiotów, takich jak: Wstęp do prawoznawstwa oraz Teoria i filozofia prawa.

Dziś zapełniamy tę lukę, prezentując nowy podręcznik. Jest on jednak z kilku względów nietypowy. Po pierwsze, został przygotowany przez dość liczne grono autorów – dziesięcioro pracowników naszej Katedry. Nie znaczy to, że nie ma dobrych podręczników współautorskich,

przygotowanych przez zespoły naukowo-dydaktyczne. Są i przywołujemy je poniżej, choć najczęściej mamy do czynienia z podręcznikami do Wstępu do prawoznawstwa napisanymi przez jednego autora, czasem dwóch, góra trzech; co wynika w głównej mierze z postulatu prakseologicznego, dotyczącego prostoty i jednolitości treści propedeutycznych na pierwszym roku studiów prawniczych. Po wtóre, co jest konsekwencją pierwszego, nasz wykład jest zróżnicowany, bo w przypadku pracy dziesięciu różnych autorów nie może być inaczej. Każda osoba z naszego zespołu katedralnego jest inna; to zaś wpływa zarówno na to, co pisze, jak i na to, jak pisze. O ile można mówić o pewnej jednolitości „szkoły gdańskiej” w zakresie postrzegania i rozumienia, referowania i wyjaśniania prawa oraz jego stosowania, o tyle zdarza się, że „diabeł tkwi w szczegółach”. Dlatego w ostatecznej instancji redaktorzy naukowcy odpowiadają za spójność pracy, która ma być przede wszystkim pomocą dydaktyczną dla studentów pierwszego roku prawa, administracji i kryminologii. Poszczególne teksty zachowały jednak swój autorski charakter, bowiem ta ich cecha stanowi o atrakcyjności podręcznika, w którym każdy z pracowników naszej Katedry uzyskał sposobność niejako osobistego zaprezentowania się naszym Studentom. Dzięki temu w podręczniku prezentujemy równocześnie dziesięć bardzo indywidualnych opowieści edukacyjnych, które następnie będą rozwijane w ramach prowadzonych przez pracowników naszej Katedry wykładów i ćwiczeń. Mamy więc nadzieję, że udało nam się uzyskać należytą równowagę pomiędzy unifikacją a zachowanym indywidualizmem.

Biorąc przy tym pod uwagę, że jest to pierwsze wydanie naszego podręcznika, zdajemy sobie sprawę z tego, że nie jest on „dziełem skończonym”. Po pierwsze, jest on uzupełnieniem do wykładów i ćwiczeń prowadzonych w ramach przedmiotu Wstęp do prawoznawstwa. Po wtóre, z całą pewnością będziemy pracowali nad jego ulepszeniem w kolejnych edycjach. Dlatego zależy nam na opiniach, sugestjach oraz uwagach – zarówno

pochodzących od naszych studentów, jak i od naszych przyjaciół teoretyków i filozofów prawa.

W ostatnich słowach wprowadzenia warto wspomnieć, że wiedza nie jest szkodliwa, zaś studia winny być wspólnym czasem pracy nad sobą samym po to, aby w przyszłości zdobyte w ich trakcie wiedzę i umiejętności wykorzystywać dla dobra swojego i innych. Zakładamy przy tym, że studenci wydziałów prawa i administracji nie są „minimalistami” działającymi w myśl zasady „ZZZZ”, lecz przekroczyli bramy uniwersytetu z intencją samorozwoju. Dlatego podręcznik do przedmiotu, w naszym przypadku ten, który Szanowny Czytelnik trzyma w rękach, stanowi niezbędne minimum na początku edukacji prawniczej. Jednak aby ta była pełna, konieczne jest krytyczne czytanie literatury, czytanie i jeszcze raz czytanie. Warto więc na koniec odesłać naszych Studentów do lektury innych książek, w tym innych podręczników do przedmiotu Wstęp do prawoznawstwa, z których korzysta się w innych ośrodkach uniwersyteckich. Ich wykaz zamieszczamy poniżej, pomijamy przy tym niektóre prace dawniejsze, bowiem choć często są znakomite, to już dziś wysoce zdezaktualizowane.

Gdańsk, 1 października 2023 r.

Jerzy Zajadło

Kamil Zeidler

Wykaz aktualnych i polecanych podręczników

T. Bator (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, wyd. 5, Wolters Kluwer, Warszawa 2016

T. Bekrycht, J. Leszczyński, P. Łabieniec, *Podstawy doktryny prawnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021

- T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 15, C.H. Beck, Warszawa 2023
- K.J. Kaleta, A. Kotowski, *Podstawy prawoznawstwa*, wyd. 2, Difin, Warszawa 2019
- A. Korybski, L. Leszczyński (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2021
- M. Koszowski, *28 wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Wydawnictwo CM, Warszawa 2022
- L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 17, TNOiK, Toruń 2016
- J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 6, Wolters Kluwer, Warszawa 2020
- J. Srokosz, A. Sulikowski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2022